

Vladislava Gordić Petković

AMOR MATRIS

(Borivoj Gerzić: *Lutam sad mrtav svetom*, Rende, Beograd, 2024)

U romanu *Lutam sad mrtav svetom*, naoko teško prohodnom i zahtevnom za čitanje, skriveno je mnogo odgovora za kojima kao čitaoci i čitateljke tragamo (voljno ili nesvesno, naivno ili motivisano). Pred nama je, zapravo, kristalno čist tekst u kom se vidi dosta korisnih sugestija za rukovanje svetom i smislom. Treba samo da hermetičnost autor-skog pisma razvlastimo tako što ćemo domaštati pitanja koja se postavljaju pred jedan prividno šifrovan, zaptiven i samodovoljan književni tekst.

Tako bismo, recimo, lako mogli zamisliti kako na jedno od uvek aktuelnih pitanja, na pitanje o prirodi romana, pripovedač Borivoja Gerzića (koji je ujedno i njegov alterego) odgovara ovim rečima, euforično i razigrano: „Ja sam roman. Rimljanin sami, carev podanik, gurnut silinom imperator-

skih ruku u amfiteatar slova, reči i rečenica, da se bori sa grifonima, psima sa oštrim ptičjim kljunom, škorpionima i drugim zverima što kuljaju iz pukotina bele zemlje i uobličuju se u rečenice.”

U ovom iskazu ne zatičemo samo razjasnicu pretočenu u akcioni prizor, nego otkrivamo i neke od važnih premisa Gerzićeve poetike. Najpre uviđamo da igra eufonijom i homofonijom nije nevažna kada tumačimo svet – neretko je upravo zvuk ključ smisla. Potom se podsetimo kako svaka poetika mora biti personalizovana i egzistencijalna; onda u pamćenje prizovemo obavezu da se dinamičnost stvaralačkog procesa ogleda u sintaksi, u rečenici kao meri stvari i sveta. Borivoj Gerzić nas opominje i da asocijativno ulančavanje slika i prizora mora odraziti hijerarhijsku važnost rasporeda dužnosti – pisac je podanik i žrtva, borac u areni, a to mora da se kaže, čuje, oseti i prepozna.

Povod za nastanak romana je majčina smrt, koju pripovedač mora da osvesti i u katalogu poetskih slika: „Jutro se dovlači kao gavran, da pokupi danak”, kaže on. Svedoci smo stalnih temporalnih prestrojavanja i izmeštanja vremenskih odrednica van njihovog intuitivnog okvira („Lutam sad mrtav svetom, vidim ga kakav jeste, kakav je bio, juče-danas-sutrašnji”, kaže autor; ili: „Lutam sad mrtav svetom, luta i on kroz mene, ne pomeramo se ni za milimetar.”) Primenjujući postupak zamišljanja prošlosti i retro/prospektivnog projektovanja u budućnost, Gerzićev pripovedač gotovo ništa neće reći o svetu želja, niti o svetu očekivanja, već će se posvetiti prostoru živih sećanja i intrigantnih intelektualnih konstrukcija.

Gerzića opsega porodično vreme, obeleženo na jednak način neumitnim završecima i procesima promene i previranja. Protok vremena koji združuje prošlost i buduć-

nost paralizuje pripovedača u univerzalnom prezentu iz kog smireno, ponekad sarkastično, bez gneva, strasti ili radosti pokušava da saobraća sa svetom. Opseda ga nemogućnost pripovedanja u svestremenu, nepostojanje obuhvatnog glagolskog oblika kojim bi se iskazalo i nestajanje, i trajanje, i njihova predvidljivost. Majka živi u sećanju i na fotografijama, njeno se prisustvo stalno iznova izoštrava, njoj se približavamo i od nje udaljujemo. Ona je živa i mrtva, a junak je živi mrtvac: njegova pozicija nije privilegija, već pogonski poraz koji usmerava priповest.

Majčina starost prikazana je kao neka vrsta veselog poniženja i više je začudna rekapitulacija bizarnih simptoma nestajanja nego što je predvidljiv i koherentan sistem čije se lampice gasе kako opadaju funkcije tela i duha. Kao što užas smrti može da nestane pred prizorima pupoljka magnolije ili „zagrljene porodice siromašaka na kamionu“, tako i pripovedanje može da ponovo uspostavi radoznalost. Majčina smrt je tajna koja se raščlanjava ali i uporno gradi: njene duše više nema zato što je, kako kaže pripovedač, ta duša izašla u šetnju da se nadiše; majčino odevanje pisac pretvara u vratolomne i vedre rituale snalaženja, u umeće baratanja predmetima nadohvat ruke kojima se menja namena. Kad kači štipaljke za veš u kosu i masira se drvenim tučkom za meso, majka postaje umetnički projekat, naročit eksponent ljubavnog govora koji dopire iz paralelne dimenzije življenja gde njen sin mora, kao Stiven Dedalus pre njega, da spozna šta je srce i šta ono oseća.

Ako je Beketova drama *Čekajući Godoa* „karikatura istorije čovečanstva“, kako ju je davnih dana okarakterisao jedan pozorišni kritičar, roman Borivoja Gerzića mogao bi biti ništa manje nego monološko suočenje pojedinca s istorijom pamćenja sveta. To pamćenje je lokalno (u slučaju ovog romana orijentisano na kamernu porodičnu istoriju), ali i univerzalno, jer želi da rekonstruiše tok ljudske egzistencije, protokole saznavanja sveta i smisla. Beketovsko iskustvo ova dva paralelizovana sveta – sveta lokalnog i sveta univerzalnog – očevидno je u stalnom, doslednom suočavanju dva tona pripovedanja: jedan je intencionalno ciničan kako bi na istoj retoričkoj paleti obuhvatio oštroumlje, duhovitost, skepsu i jetkost, dok je drugi naglašeno melanholičan. Gerzićev pripovedač pripada grupi opreznih, hladnih stoika koji nisu zaboravili saosećanje, ali nikad nisu svoje poverenje investirali u udarnu iglu optimizma.

Harold Blum je pomenuo negde „Beketov postprotestantski osećaj da je napredak jednako nemoguć kao besmrtnost“, a ako bismo bili dovoljno neoprezni da tu nemogućnost ozvaničimo, obesmislili bismo čitanje Gerzićevog romana. To se čitanje mora utemeljiti na raslojavanju, disperziji, otrežnjavajućem faktoru nepoverenja. Čitanje Beketa se, po pravilu, postavlja na granicu dodira dva sveta – Kafkinog i Prustovog, Džojsovog i Brehtovog, sveta tragedije i sveta komedije. Da bismo valjano čitali Gerzića, moramo pristati na elementarni uslov na koji pristajemo kad čitamo Beketa: moramo osvestiti postojanje granice, dodira i kontakta, ali odustati od verovanja u mogućnost mešanja, stapanja i preplitanja.

Samotar i tihi cinik koji u tonalitetu Stivena Dedalusa pripoveda o majci, ocu, bratu, ženama koje je voleo i светu koji nastanjuje nimalo nije nalik onim skitnicama koje Godoa čekaju svaki dan na istom mestu, ne sećajući se prethodnog dana, i zaboravljaju-

ći sva ranija izneverena očekivanja. Ukoliko je želeo da roman *Lutam sad mrtav svetom* posveti, ili čak i prepusti, Beketu i Džojso, Gerzić je zaigrao na sigurnu kartu sopstvenih uzora i oprezno i odlučno. Očevidna je njegova ambicija da predloži sablasne razmere ljudskog neznanja o večnosti, ali i da strateški kontrastira inertnost, otuđenje i paralizuju s proplamsajima duhovitosti, cinizma, nostalgичnog saosećanja – možda čak i s opreznom spremnošću na poverenje koje će ukazati svom zbunjenom čitalaštvu. Džojso kao Gerzićev sabesednik vidljiv je u ukupnom procesu narativne detekcije: u romanu otkrivamo sijaset jezičkih, stilskih i strukturnih posveta poetičkim osobenostima *Uliksovog* tvorca. Džojso vidimo i onda kad Gerzićev pripovedač razmišlja o tome kako je život „tolika besmislica da na kraju postane zanimljiv”. Sa ovakve žovijalne opaske lako se i u trenu prelazi na tešku mizantropiju, pa zanimljivo postane „posmatrati ljude kako se dave, čekajući svoj red”. Neko se „davi od bezrazložnog smeha i takve radosti”; neki se „vuku za ruke i hvataju za gušu dok tonu”, a ima i onih koji se dosađuju, gledaju u nebo „ljuljuškajući se na talasima dok ne potonu”.

Junak je usamljen, izmešten, ali se tom usamljenošću poigrava, ironizuje je, prazni sebe od emocija samosažaljenja ili gubitka. Njegovu tugu grade uvidi, ulančani asocijacijama. Njegova smrt nije fizička, nije konačna, a nije ni gašenje svih znanja o svetu. Izopštenost Gerzićevog pripovedača nije prisilna ni tegobna, a bezmerje njegovog misaonog procesa čitaoca ne opterećuje: ovde se vredi podsetiti Bahtinovog viđenja likova kod Dostojevskog, njegovog zapažanja kako se u njima rastvaraju i rastaču sva čvrsta, monolitna svojstva književnog lika, a stvara rđava beskonačnost samosvesti. Samosvest, međutim, kod Gerzićevog pripovedača nije svedena na demonstraciju paralize, grča ni blokade: ekvivalent njegovog kognitivnog procesa bilo bi lagano listanje mentalnih slika koje se u tom postupku mogu smireno klasifikovati ili raščlanjivati. Roman *Lutam sad mrtav svetom* nudi nam paradoks forme i značenja: to je vitalistički narativ o smrti, čiji je svet čvrsto zatvoren u sebe i izolovan, a opet prepun uslužnih indikacija za probijanje kroz košmar i savladavanje prepreka.

Zagonetka smrti dela i trijumfuje zahvaljujući našem nerazumevanju vremena. U romanu *Lutam sad mrtav svetom* temporalne i semantičke vrednosti su jasno povezane. Strukturne i stilske odlike romana uporedive su s poetikom Džejmsa Džojso i zato što nam se stalno ukazuje na nemogućnost samospoznaje koliko i na definitivnu nesaznatljivost Drugog, na stalan konflikt između emocije i karnevalske razdešenosti koju ostavlja za sobom.

Pretnju entropijom Gerzić eliminiše upravo time što nesigurnost subjekta ne samo da prihvata nego je i slavi. Svaki izazov da uspostavimo balans u destabilizovanom svetu može da bude radosna privilegija majčinske ljubavi. Sa neograničenim rokom trajanja.